יעקב פאַט

ווי יידן לעבן אין אויסטראַליע

(איינדרוקן פון א באַזוך אין יאָר 1956)

שפּעט אין אוונט, נאָך א לעקציע זענען מיר געזעסן א גרופּע יידן אין דער גרויסער גאַסט־לאָבי פון האָטעל „סאַוואָי־פּלאַזאַ", ביי א גלעזל קאַווע. אין ווינקל, ביי דער פּיאַנאָ, איז געזעסן א פּיאַניסט און געשפּילט באַכס מוזיק. מען קומט אַהער אין דער שעה צו די ביר־טישלעך — אויסטראַליער טרינקען ביר נאָך די טעאַטער־פאָרשטעלונגען. ביי אונדזער טיש זיצן יידן און רעדן וועגן יידישן לעבן אין אויסטראַליע. איך לערן פּלייסיק אָט די תורה.

יידן, געקומענע אַהער דורך נסים — ווילנער יידן, וואָלקאָווויסקער, לאָדזשער, לובלינער, וואַרשעווער, באַוווּנדערן אַליין זייער בלייבן לעבן, זייער מאַכן דאָ פּרנסה בריוות, זייערע אייגענע הייזער און קאַרס. מען דערציילט נסים וועגן יידן אין אויסטראַליע:

— אָט האָב איך נישט לאַנג געלייענט — זאָגט איינער — וועגן אַן אויסטראַלישן ייד, וועגן וועלכן עס האָט געזאָגט לאָיד דזשאָרדזש נאָך דער ערשטער וועלט־מלחמה, אַז ווען די מלחמה וואָלט געדויערט לענגער, וואָלט דער ייד געוואָרן דער הויפּט־קאָמאַנדיר פון אַלע אַליאירטע אַרמייען: אַזוי איז ער נאָר געווען דער הויפּט־קאָמאַנדיר פון דער אויסטראַלישער אַרמיי.

דערציילט אַן אַנדערער מיט שטאָלץ:

— אין 1918 האָט מאָנאַש געפירט 60 טעג די קאָנטער־אָפענסיווע קעגן ווילהעלמס אַרמיי און געבראַכט צו איר צוזאַמענברוך. נאָכן זיג פון די אַליאירטע האָט ער געפירט א פּאַראַד־מאַרש איבער לאָנדאָן מיט פינף טויזנט אויסגעצייכנטע אויסטראַליער, הויך־געוואַקסיקע סאָלדאַטן.

— זיין עלטער־פּעטער, דער יידישער היסטאָריקער גרעץ, איז מסתמא מיט אים מיטגעגאַנגען... — ווייצלט זיך א למדן ביי אונדזער טיש.

רופט זיך אָפּ דער ציוניסט:

— אין 1928 איז מאָנאַש געוואָרן פּרעזידענט פון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע אין אויסטראַליע.

זאָגט דער בונדיסט ביי דעם זעלבן טיש:

— איר רעדט וועגן איינצלנע אויסגעצייכנטע יידן צווישן גויים. מיך אינטערעסירן מער די 20.000 יידן, וואָס האָבן זיך נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה באַזעצט אין אויסטראַליע, זיך איינגעאָרדנט און מאַכן א לעבן. דאָס איז מער ווּנדער און מער כּוח, ווי צו ווערן א גענעראַל.

לערן איך סיי ביי דעם טיש, סיי ביי אַנדערע טישן, אין א סך יידישע הייזער, אויף יידישע צוזאַמענקונפטן וועגן דעם, ווי אַזוי יידן מאַכן א לעבן אין אויסטראַליע.

* * *

סידנעי איז דער הויפּט־פּאָרט פון אויסטראַליע. עס דערמאַנט אַן סאַן פראַנציסקאָ — גאַסן באַרג־אַרויף און באַרג־אַראָפּ. מיין חבר מענדל כשר, פון סקערניעוויץ און סידנעי, איז שוין צוויי צענדליק יאָר פאַרליבט אין סידנעי. ער האָט מיך נישט אָפּגעלאָזט. ער מוז מיר ווייזן אַלע אירע שיינקייטן, אירע 21 רחבותדיקע, ווייסע ים־ביטשעס. מיין ביאַליסטאָקער הבר כאַצקל דייוויס האָט מיר געוויזן די שיינקייטן פון דער סביבה מייַלן אַרום: בערג, טייכן, וועלדער, וואַסערפאַלן.

מיין וווינונג אין סידנעי איז געווען אין א האָטעל, וואָס שטייט אין דער שיינער ביטש־געגנט באָנדיי. אין מיין קעגנוואַרט האָט מען דאָרטן אויך געפּראַוועט יידישע חתונות און בר־מצוות. בעת איינער א בר־מצווה האָב איך דאָרטן געפירט א שמועס מיטן אַמבאַסאַדאָר פון ישראל און מיטן פּרעזידענט פון קהל איינפעלד. דאָ, אין דער געגנט, וווינען א היפּש ביסל יידן.

איך בין געווען אין סידנעי א וואָך צייט; געהאַלטן לעקציעס, פאַרבראַכט אויף אויפנאַמעס אין פּריוואַטע הייזער, געווען אין סידנעיער שול, אין יידישן פאָלקס־צענטער; פאַרבראַכט מיט די באַלעבאַטים פון דער יידישער קהילה; אין פּראַכטפולן הויז פון א ביאַליסטאָקער ייד; פאַרבראַכט מיט די בונדיסטן פון שטאָט, און אומעטום האָב איך געהערט דאָס זעלבע:

— ביי אונדז אין סידנעי איז שענער; ביי זיי, אין מעלבורן, איז בעסער. די שיינקייט איז קיינעמס נישט, איז פון גאָט אַליין. די בעסערקייט מאַכן די מענטשן.

מעלבורן ליגט אויך צופוסנס פון פּאַציפישן ים. א שטאָט מיט פּאַרקן, אַלייען, פּאַלמעס, ספּאָרט־פּלעצער. די פּאַטריאָטן פון מעלבורן האָבן מיך געפירט זען דאָס געצעלט פון קאַפּיטאַן קוק — פון דעם פּיאָנער פון אויסטראַליע. מיינע צוויי לאָדזשער פריינד, מ. סילמאַן און ט. גינטער, האָבן מיך געפירט איין מאָל און נאָך אַמאָל, געוויזן די שיינקייטן פון זייער שטאָט מעלבורן, וואָס „לאָדזש האָט געמעגט הייצן ביי איר

די פּעטשערע״, שוין צוליב דעם, ווי זיי זאָגן, וואָס „דאָרט זענען געווען פּאַליאַקן און דאָ זענען אויסטראַליער״.

דער פאָרזיצער פון „קדימה״, בן־ציון פּאַטקין, דער ציוניסט, האָט מיט מיר געלערנט די תורה פון די מעלבורנער גאַסן, פון מעלבורנער יידן און מעלבורנער געשיכטע; און יצחק קאַהאַן, דער בונדיסט פון פּוילישן קליינעם שטעטל, איינער פון די באַקאַנטע לעקטאָרן און שרייבער אין שטאָט, האָט מיט מיר געלערנט די יידישע פּראָבלעמען פון דעם ישוב. 5.800 יידן זענען געקומען צו מיינע לעקציעס און פאַרזאַמלונגען און איך האָב געהאַט די געלעגנהייט צו לערנען פון זיי יידיש לעבן אין דעם גרעסטן יידישן צענטער פון אויסטראַליע. איך בין געזעסן ביי 31 גאַסטטישן אין 31 יידישע היימען. בראַווע, טייערע יידן. יונגע, מיטליאַריקע, עלטערע, מענער און פרויען, זייערע זין און טעכטער. איך האָב געזען און געפילט זייער ליבשאַפט צו זייער נייער און פרייער היים, איך האָב דאָרטן געלערנט דעם געמיט און שטייגער־לעבן פון די יידן אין אויסטראַליע. „אונדזער דעמאָקראַטיע איז אַן אַנגלאָ־זאַקסישע״ — לערנט מיט מיר דער יונגער לאָדזשער וועבער בונים ווינער, וואָס איז אויך אַקטיוו אין דער אויסטראַלישער לייבאָר־פּאַרטיי.

עס איז מיר שטאַרק געבליבן אין זכרון וואָס איינער פון מיינע דאָרטיקע פריינד הערשל באַכראַך האָט מיר געזאָגט: „ווי נאָר כ׳האָב געשטעלט מיין פוס נאָך דעם שאַנכייער גלות, האָב איך צו מיר געזאָגט: „דאָ בין איך פון דאָס ניי געבוירן געוואָרן״. ער האָט עס מיר געזאָגט נישט נאָר פאַר זיך, נאָר אויך פאַר דער מערהייט פון די נייגעקומענע.

איך מוז איינהאַלטן מיין פעדער נישט צו פאַרשלעפּן די לעזער צו די שיינקייטן פון אויסטראַליע — צו איר נאַטור, צו אירע בערג און וואַסערן, צו אירע שטעט און פאַרשטעט, ווייל מיר וועלן זיך נישט קאָנען פון זיי אַרויסכאַפּן, לאָמיר אַריבערגיין צום עיקר — ווי אַזוי מאַכן דאָרטן א לעבן אונדזערע יידן?

* * *

„געוויס האָבן מיר דאָ אונדזערע יידישע פּראָבלעמען״ — האָט מיר געזאָגט אַן אָרטאָדאָקסישער פירער פון דער קהילה אויף דער זיצונג פון „באָארד אָף דעפּיוטיס״: שולן, דערציאונג, אַסימילאַציע. נעמט איך אָבער אַריין אין קאָפּ און פאַרשרייבט אין אייער ביכל: אין אָנהויב פון הײַנטיקן יאָרהונדערט זענען געווען ביי די יידן אין אויסטראַליע 50 פּראָצענט געמישטע חתונות, און אַזוי איז נאָך היינט אין דער קליינער קהילה פון

פערט: אבער אין סידנעי זענען היינטיקס יאר געווען 12 פראַצענט געמישטע חתונות, און אין מעלבורן — נאָר 3 פראַצענט! פאַרוואָס? פרעגט אייערע פּוילישע יידן. זיי האָבן אונדז געראַטעוועט. עס איז געווען א סכנה מיר זאָלן ווערן אויסגעמישט.

דאָס אַלטע יידישע ווערטל: „די פרנסה איז שווער ווי קריעת ים־סוף”, איז דאָ מער נישט גילטיק. אַלע האָבן פרנסה נישט שפּאַלטנדיק דעם ים. 40 פּראָצענט פון אַלע יידן זענען באַשעפטיקט אין דער קליידער־אינדוסטריע, סיי אַלס אַרבעטער און סיי אַלס ביזנעס־לייט. יידן אַרבעטן אויך ביי טריקאָטאַזש, ביי שיך, מעבל, אין פּרוכט־געשעפטן, ביים הייזערבוי. דאָס לאַנד איז יונג. „וואָס מען זאָל נישט אָנהויבן טאָן, אָבער מיט שכל, פאַרזיכטיק, וועט מען דאָ מצליח זיין” — אַזוי האָט מיר געזאָגט איינער פון די אינטעליגענטסטע יידן אין מעלבורן, ח. גורט, גראָד ביי א שמועס וועגן הימלישע ענינים — וועגן חסידות און קבלה.

גאַנץ אַנדערש איז אין אויסטראַליע דער טעמפּאָ פון דער אַרבעט ווי ביי אונדז אין אַמעריקע. אין אויסטראַליע כאַפּט מען נישט, מען האָט צייט, מען יאָגט זיך נישט.

אין דורכשניט פאַרדינט א בעל־מלאכה 15־20 פונט א וואָך, גענוג אויף אַן אָנשטענדיק אָבער באַשיידן לעבן. ווייל זיין ווייב נישט איינזיצן אין שטוב, וויל צוהעלפן אין דער פרנסה — און דאָס איז נישט שווער — עפנט זי א קליינעם סטאָר, דעמאָלט קומט אַריין אין דער פרנסה מער מזל־ברכה.

איינער פון די בעסטע סימנים פון דער עקאָנאָמישער איינגעאָרדנטקייט פון די יידן אין אויסטראַליע איז די גרויסע צאָל אייגענע הייזער ביי די ניי־געקומענע. איך האָב נישט געפירט קיין סטאַטיסטיק, ביי מיר זענען אָבער פאַרצייכנט נאָענט צו דריי צענדליק אייגענע הייזער פון ניי־געקומענע — פון שטריקער, וועבער, שניידער, שלאָסער. דאָס זעלבע וועגן אייגענע קאַרס.

איך האָב שוין דערמאָנט, אַז איך בין געווען א גאַסט ביי 31 טישן אין מעלבורן און סידנעי. אַרום יעדן טיש האָבן זיך שטענדיק געפונען אַרום 20־30 געסט. נאָך דער פיינער סעודה זענען געקומען געסט אויף „טיי”. עס זענען געווען הייזער, וווּ עס זענען געקומען איבער הונדערט געסט. דעמאָלט האָט מען סערווירט טישן פון כל־טוב.

וואָס טוען יידן אַרום טישן? — פריער שמועסט מען, דערציילט מען, נאָכדעם ווערט מען פריילעך, מען זינגט יידישע לידער — אַט די אַלע פאָלקס־ און אַרבעטער־לידער, וואָס מען האָט געבראַכט פון דער אַלטער היים.

אַט שטייט איצט פאַר מיר לעבעדיק די שמחה אין הויז פון דעם פּוילישן חבר ס. בורשטין אין מעלבורן. זיין הויז איז גרויס, שיין און רחבותדיק. זיינע קינדער — סטודענטן, גייען אין זיינע וועגן. ער איז צווישן די ערשטע בויער פון הויז אויפן נאָמען פון יעקב וואַקס. די שטוב איז איבערגעפולט סיי מיט מענטשן, סיי מיט פרייד. אַזוי פיל באַקאַנטע פּנימער און שלום־עליכמס פון אַזוי פיל שטעט און שטעטלעך אין פּוילן. עס איז דאָ א זיווג פון פּוילן, אויסטראַליע און אַמעריקע. מיט דער שמחה פירט אָן דורך איר האַרמאָשקע און לעבעדיקן געזאַנג די יונגע ווילנערין פרידע ווילענסקי, פּלימעניצע פון פּאַטי קרעמער, פרוי פונם גרינדער פון „בונד”, אַלעקסאַנדער קרעמער, וועלכע איז אומגעקומען אין ווילנער געטאָ זינגענדיק די „שבועה”. זי, פרידע, זינגט, שפּילט, שטורעמט אויף דעם עולם. און אַליין איז זי דאָך געקומען פון די נאַצי־לאַגערן, דורכגעגאַנגען אַלע פּיינען. היינט איז זי די פרוי פון דעם שטילן, באַשיידענעם, האַרציקן מרדכי ווילענסקי. אין א קורצער צייט האָט זי באַוויזן צו ווערן די פאָרליידי אין א גרויסער קליידער־פאַבריק. איר מאַן אַרבעט אַלס דרוקער אין אַן אָרטיקער יידישער צייטונג. איך דערצייל די איינצלהייטן, ווייל אַט די איינצלהייטן, מיין איך, גיבן א בעסער בילד פון דער יידישער איינאָרדנונג.

איך קען גוט די פליטים פון פּוילן: פון לאָדזש, ביאַליסטאָק, מלאַווע, פון וואַרשע. עס איז געווען ביי מיר אַן אויסטערליש געפיל ביי די טישן, אין זייערע קאַרס איבער די וועגן פון אויסטראַליע. עס איז געווען א צונויפמיש פון זייערע געשיכטעס פון די געטאָס, פון די לאַגערן און פאַרשיקונגען מיט די געשיכטעס פון זייער נייעם לעבן אין אויסטראַליע. מען איז געבליבן נאָך דער מלחמה צעבראָכן. וועמענס קינדער עס זענען פאַרברענט געוואָרן, וועמענס מאַן עס איז אומגעקומען, וועמענס פרוי איז אַוועק אין פייער. עס האָט געדריקט דער אומעט. מען איז געבליבן אַליין אויף דער וועלט און לעבן מוז מען. יעדעס גרעזל האָט דאָך זיין מלאך, וואָס שלאָגט עס: וואַקס! — האָט מען געמאַכט נייע פאַרבינדונגען, נייע זיווגים, זענען געקומען נייע קינדער אויף דער וועלט. דורך נסים האָט מען זיך דערשלאָגן קיין אויסטראַליע, אַריין אין די פאַבריקן, אין ביזנעס, איינגעקויפט אייגענע הייזקעס, קאַרס, געשאַפן קרייזלעך, אָרגאַניזאַציעס, געבויט אינסטיטוציעס. און אַט זיצן מיר אַלע ביי די טישן און זינגען אויס די לידער פון דער אַלטער היים:

„אין דער קוזשניע ביי דעם פייער...”

יאָ, עס איז געווען א גרויסע קוזשניע מיט א הייסן פייער.

נישט אַלע וווּנדן קאָנען פאַרהיילט ווערן, ווען מען בלייבט זאַלבע־

צוויט, זאַלבעדריט אָדער ביחידות. אַט זיצט מיט מיר ח' איציק גילבערט פון בעלכאַטאָוו, פּוילן, היינט אין סידנעי. אַן אומעט ליגט אין זיינע אויגן. ער רעדט מיט אַזוי פיל שטילקייט. ער האָט צו מיר אַ בקשה: זיינס אַ קינד, וואָס איז אין אָנהויב פון דער מלחמה אַלט געווען זעקס חדשים, איז אָפּגעגעבן געוואָרן אויף איבערצולעבן צו אַ גייסטלעכן אין לובלינער געגנט, אין דאָרף יאַנינאַ. לאָזט עס אים נישט רוען. ער אַליין, דער בעלכאַטאָווער יונגער ייִד, איז פאַרטריבן געוואָרן אין רוס־לאַנד. זיין פרוי איז אומגעקומען אַלס אַ פּאַרטיזאַנערין אין אַ וואַלד. ער פילט בחוש, אַז זיין זון לעבט ערגעץ. ער וועט אפשר אויסוואַקסן אַ גוי, אַ פּאָליאַק. „העלפט מיר, העלפט מיר געפינען מיין זון...”

איציק גילבערט פון בעלכאַטאָוו איז נאָר אַ ביישפּיל.

זיץ איך מיט מיינע לאַנדסלייט, די ביאַליסטאָקער. מען רעכנט אין מעלבורן 500 ביאַליסטאָקער משפּחות מיט דריי טויזנט נפשות. אַמאָל אין ביאַליסטאָק וואָלטן זיי פאַרנומען אפשר צען גאַסן. די מער־הייט פון זיי איז גוט איינגעאָרדנט. איך בין צווישן ביאַליסטאָקער, וואָס דערציילן אויסטערלישע געשיכטעס: איז מען געגאַנגען פון ביאַליסטאָק איבער רומעניע, די באַלקאַנען. דורכן מזרח, דורך כינע, קיין אויסטראַ־ליע. געקומען אַהער, געבויט הייזער, פאַבריקן, מסחרים. געהאָלפן אויפ־שטעלן אַ טעקסטיל־אינדוסטריע, האָבן די ביאַליסטאָקער, ווי זייער שטיי־גער, געבויט אַ ביאַליסטאָקער צענטער, אַן אייגן הויז מיט אַ גרויסן

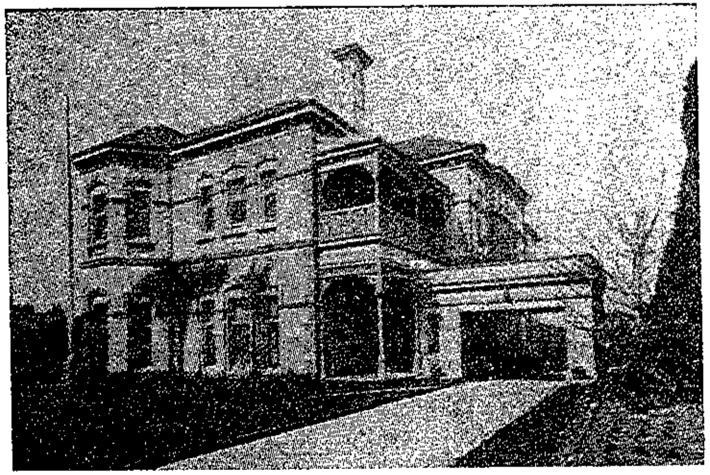

דער ביאַליסטאָקער צענטער אין מעלבורן

גאָרטן, אַ קינדער־היים, דירות פאַר ניי־געקומענע משפּחות, הילף פאַר ביאַליסטאָקער אין ארץ־ישראל.

איך בין מיט די לאָדזשער. 500 לאָדזשער זענען מיט מיר אויף אַ יזכור־פאַרזאַמלונג. די לאָדזשער האָבן דאָ אויפגעבויט אַ טריקאָטאַזש־אינדוסטריע, סוועטערס, זאָקן און מאַכן אַ לעבן. די יזכור־פאַרזאַמלונג פון די לאָדזשער איז אָנגעזאַפּט מיט טרויער און בענקשאַפט. און נאָך דער פאַרזאַמלונג אַזוי פיל אייגענע מענטשן, חברים, פריינד. מען דערמאָנט זיך די פאַרגאַנגענהייט: מיר האָבן זיך באַגעגנט אין דער לאָדזשער פיל־האַרמאָניע אויף פּיעטרקאָווער גאַס, אויף נאַרוטאָוויטש־גאַס, אין אונ־דזערע שולן. צי געדענקט איר, צי געדענקט איר? צי דערקענט איר מיך?

אַזוי מאַכן ייִדן אַ לעבן אין אויסטראַליע.

רבנים, חנוך, ייִדישע שולן אין אויסטראַליע

אַ פרום ייִדיש ווילִיאַמסבורג, ווי אין ניו־יאָרק, איז אין מעלבורן אָדער אין סידנעי נישטאָ. עס באַמיען זיך אָבער די פרומע ייִדן צו טאָן פאַר פרומער ייִדישקייט, אַזוי ווי זיי פאַרשטייען עס. זיי האָבן שוין אַ היפּש ביסל אויפגעטאָן, הגם עס גייט צו גאַנץ שווער.

איך בין געגאַנגען שמועסן מיט מענטשן וואָס זענען גרינטלעך באַ־קאַנט מיט דעם ענין.

— מיר האָבן דאָ אויף 25,000 ייִדן נאָר זעקס רבנים — האָט זיך געקלאָגט פאַר מיר אַן אָרטאָדאָקסישער מנהיג. — אין דער צייט ווען

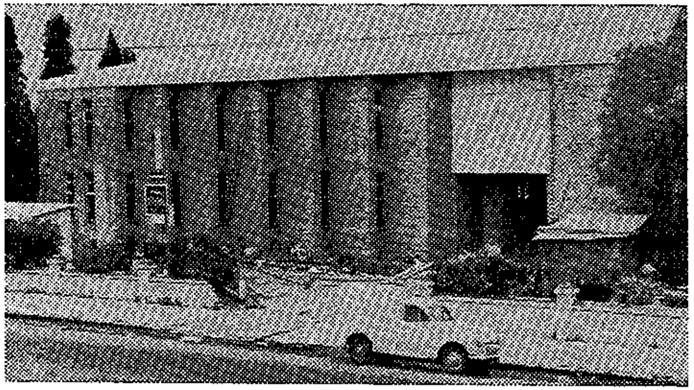

די ישיבה־טאָג־שול. אין מעלבורן

אין יאָהאַנעסבורג, דרום־אַפריקע, זענען דאָ 34 רבנים אויף 28,000 יידן; אין מאַנטשעסטער, ענגלאַנד, זענען דאָ 30 רבנים אויף 32,000 יידן; און אין וויניפּעג, קאַנאַדע — 22 רבנים אויף 17 טויזנט יידן. ווי־זשע קאָנען יידן פרום זיין אָן מדריכים?

אין מעלבורן זענען דאָ ניין שולן צום דאַווענען און **אַכט קליינע** שולכעלער, וואָס הייסן „שטיבעלער". אין אויפטראַג פון חינוך־קאָמיטעט האָבן די רבנים אין מעלבורן דורכגעפירט אַן אויספאָרשונג און פעסטגע־שטעלט, אַז צו דער לעצטער כל־נדרי זענען אין אַלע מעלבורנער סינאַ־גאָגעס געווען 11,000 יידן, פון זיי 2,000 אין די רעפאָרם־שולן. דעם 1־טן טאָג ראש־השנה זענען געווען 9,000 יידן, דעם צווייטן טאָג — נאָר 5,600. נאָך ווייניקער ווי אין סידנעי.

— און שבת? — האָב איך געפרעגט.

— שבת קומען אין אַלע שולן פיר פּראָצענט פון דער יידישער באַ־פעלקערונג.

און די טענה איז אַזאַ: „וואָס פאַר אַ יידן זענען עס, וואָס קומען קיינמאָל שבת נישט אַריין אין שול?"

כשר פלייש קויפן אין מעלבורן 2,800 יידישע פאַמיליעס. פון זיי היטן נישט אָפּ קיין כשרות 1,800 משפחות.

מען האָט אויפגעציילט נאָר 1,000 פאַמיליעס, וועמענס היימען עס זענען 100 פּראָצענט כשר און פסח קומט דאָרט נישט אַריין קיין חמץ.

עס איז אויך דאָ אַ חשבון פון די מקוואות. מיין אָרטאָדאָקסישער שמועסער זאָגט מיט באַדויערן:

— נאָר 180—200 פרויען קומען אין די מקוואות; אַלע אַנדערע קומען אויס אָן זיי.

זיין עצה איז, אַז עס וואָלטן געדאַרפט אַראָפּקומען רבנים פון דער וועלט — פון אַמעריקע, פון ארץ־ישראל — אויפצורודערן די יידן, אָבער קיינער קומט נישט.

אויב די אָרטאָדאָקסישע יידן האָבן נישט צו פיל באַוויזן אומצוקערן דעם עולם צו פרומקייט און צו כשרות, האָבן זיי אָבער אַ היפּש ביסל באַוויזן אויפטאָן אויפן געביט פון חינוך, חדרים און תלמוד־תורות.

אין תלמוד־תורות אין מעלבורן לערנען 700 תלמידים 9 שעה אַ וואָך. עברית ווערט דאָרט פאַרטייטשט אויף יידיש. די ליובאַוויטשער ישיבה איז אַלט צוויי יאָר. זי איז אַ פולע טאָג־שול מיט 49 תלמידים. עס זענען געעפנט געוואָרן נאָך צוויי קליינע תלמוד־תורות, וווּ מען לערנט ווי אין די אַמאָליקע חדרים. די שול „עדת ישראל" איז געגרינדעט גע־

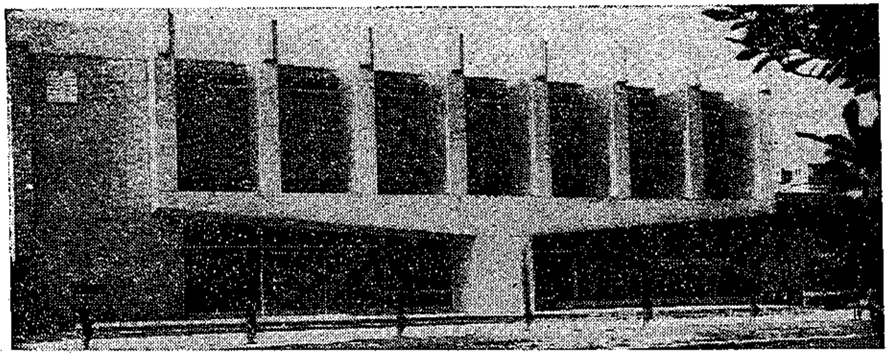

די קאָולפילד־שול אין מעלבורן

יבנה־טאָג־שול אין מעלבורן

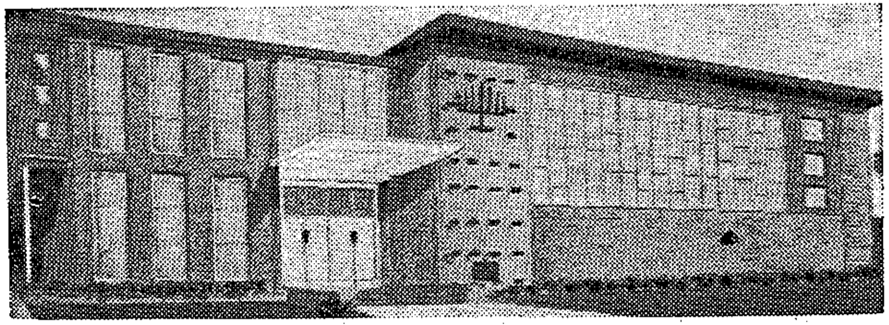

בית־רבקה טאָג־שול אין מעלבורן

וואָרן דעם לעצטן יאָר און זי האָט 60 תּלמידים, דאָרט ווערט אויך עבֿרית פֿאַרטײַטשט אויף ייִדיש.

די ציוניסטישע אָרגאַניזאַציע האָט אין מעלבורן געגרינדעט אַ העבֿרעאישע נאָכמיטאָג־שול אויפֿן נאָמען פֿון ח. נ. ביאַליק.

דרײַ טויזנט ייִדישע קינדער לערנען ייִדישע רעליגיע אין ספּעציעלע קלאַסן בײַ די אַלגעמיינע רעגירונגס־שולן.

שול־ספּעציאַליסטן אין מעלבורן האָבן מיר אָנגעגעבן פֿאָלגנדיקע אינטערעסאַנטע פֿאַקטן וועגן דעם וווּקס פֿון דער שול־טעטיקייט אין פֿאַרלויף פֿון די לעצטע דרײַ יאָר.

אויף זונטיק־קלאַסן האָט מען מיט דרײַ יאָר צוריק אויסגעגעבן 10.000 פֿונט, דעם לעצטן יאָר — 22.500. מיט דרײַ יאָר צוריק האָבן אין זיי געלערנט 16 לערער, דעם לעצטן יאָר — 45. מיט דרײַ יאָר צוריק האָבן אין דורכשניט די קינדער געלערנט אין די שולן צוויי און אַ האַלב יאָר, איצט — פֿיר יאָר.

פֿאַרשידנאַרטיק און פֿאַרשידנוואַרטיק איז די ייִדישע בילדונג — די אַלגעמיינע שולן, זונטיק טאָג־שולן, נאָכמיטאָג־שולן, פֿולע שולן, צר־גאָב־שולן. וועלכער איז דער בעסטער וועג וואָס פֿירט צום ייִדישן אויס־לעבן זיך, צום ייִדישן קיום — עס איז נישט פֿאַר מיר צו פּסקענען, דאָס וועט פּסקענען דאָס לעבן.

יעדע נאַציאָנאַלע גרופּע אין ייִדיש לעבן טוט און דאַרף טאָן לויט איר גײַסט און איבערצײַגונג: ערגעץ־וווּ אויף מיטן די וועגן וועט מען זיך באַגעגענען.

אין מײַן אַרטיקל וועל איך זיך באַזונדער אָפּשטעלן אויף דער גרעסטער שול־אינסטיטוציע, חוץ דער ייִדיש־וועלטלעכער ריכטונג — אויף דער שול „הר־הצופֿים". זי עקזיסטירט שוין זיבן יאָר, אַ פֿולע שול. די אַלגעמיינע לימודים ווערן געפֿירט דורך אויסטראַלישע לערער, מייסטנס נישט־ייִדן. העברעאיש און געשיכטע ווערט געלערנט דורך ייִדישע לערער. אויף העברעאישע לימודים ווערן באַזאָרגט לערערס פֿון ישׂראל. דער בודזשעט פֿון דער שול ווערט צום גרעסטן טייל געדעקט דורך שׂכר־לימוד. די קינדער, אין זייער מערהייט, שטאַמען פֿון מיטל־קלאַס. די שול האָט 648 תּלמידים — ייִנגלעך און מיידלעך צוזאַמען. זיי לערנען דאָרטן פֿון 9 אינדערפֿרי ביז 4 בײַטאָג. אין דער שול אַרבעטן 48 לערער.

די שול־געבײַדע פֿון „הר־הצופֿים" איז גרויס און רחבֿותדיק. די תּביעות־קאָנפֿערענץ האָט באַשטימט אַ שטיצע פֿאַר דער שול־געבײַדע פֿון 36.000 פֿונט, אויסצוצאָלן אין פֿאַרלויף פֿון דרײַ יאָר. איך בין דאָרט געווען גאַנץ פֿרי, פֿאַר נײַן אַזייגער, דאָס איז די צײַט ווען די

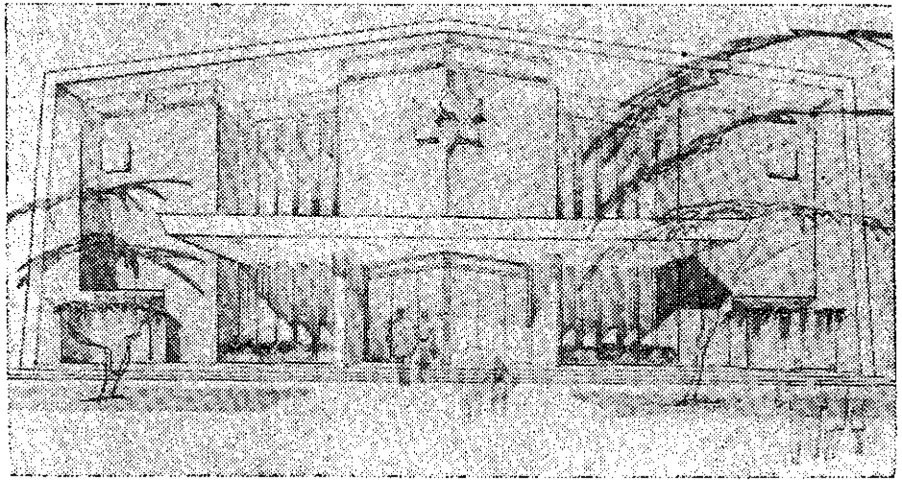

קיו־שול אין מעלבורן

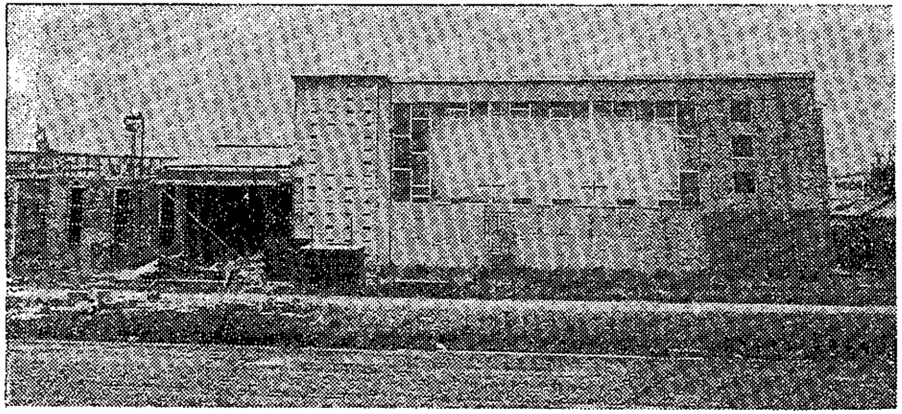

מוראַבין־שול אין מעלבורן

תלמידים קומען אַן פון אַלע שטאָט־טיילן מיט באַסעס, מיט קאַרס, מיט דער באַן. תלמידים אין עלטער פון 5 ביז 17 יאָר. עס איז געווען אַ גרויסאַרטיק בילד צו זען דעם צושטראָם פון די קינדער פון אַלע זייטן אויפן פרייען און שיינעם פּלאַץ פון דער שול „הר־הצופים". פּונקט צו דער שעה איז דער גרויסער אַסעמבלי־זאַל פול געוואָרן מיט תלמידים. הונדערטער קינדער, יינגלעך און מיידלעך. פּנים אל פּנים די קינדער זענען געזעסן איבער צוויי צענדליק לערערס — יידן און נישט־יידן. אַלע אָנגעטאָן אין שוואַרצע קאַפּאָטעס, איבער זיי — פּעלערינעס: די יידן מיט יאַרמעלקעס אויף די קעפּ, די גויים מיט בלויזע קעפּ. די יינגלעך אויף די בענק — מיט פאַרביקע יאַרמעלקעס. עס איז די ערשטע שעה פון דער פייערלעכקייט פאַר דעם אָנהויב פון די לימודים. אַלע שטעלן זיך אויף. די קינדער מיט די לערער זאָגן מודה אני, נאָכדעם אַ קאַפּיטל תהילים — דעם אויסטראַלישן נאַציאָנאַלן הימן. נאָכן הימן די „התקוה". דער דירעקטאָר פון דער שול האַלט אַ קורצע רעדע פאַר די קינדער. ער לייגט אויך מיר פאָר צו זאָגן אַ פּאָר ווערטער. איך באַגריס די קינדער.

איך האָב באַזוכט די קלאַסן. איך האָב זיך מייסטנס אינטערעסירט מיט די קלאַסן, וווּ מען לערנט יידישקייט. און דאָס ווערט געלערנט אויף העברעאיש. איך בין אין איינעם פון די קלאַסן. דער לערער לערנט מיט התמדה מיט די קינדער אַ פּאָר פּסוקים אין חומש, פון דער סדרה שמות. ער קנעלט מיט זיי אַריין וועגן שבת. דער לערער לערנט עס מיט די קינדער, זאָגט זיי אָן שטרענג, אויסשרייענדיק די ווערטער פון חומש:

— שבת טאָר מען נישט קאָכן, טאָר מען נישט באַקן!...

פירט זיך דערנאָך אַ שמועס צווישן דעם לערער און מיר:

— ווי פאַרבינדט איר — אַזוי פרעג איך אים — דאָס, וואָס איר לערנט מיט די קינדער פון דער הייליקער תורה, מיט דעם, וואָס זיי זעען אין זייערע הייזער? — זייערע מאַמעס צינדן פייער, קאָכן, באַקן.

אַ שווערע שאלה. דער לערער ווייס טאַקע נישט. אפשר קאָן איך אים געבן אַן עצה? — ניין, איך קאָן אים קיין עצה נישט געבן. ער דאַרף זי אַליין זוכן.

מען האָט ביי מיר געפרעגט נאָכדעם מיין מיינונג וועגן דער שול. האָב איך אויף דעם געענטפערט: גרויס, שיין, אָרדענונג, דיסציפּלין. אָבער די אַטמאָספער איז קיל, אויב נישט קאַלט.

— די אויוונס זענען נישט געווען געהייצט — האָט מען מיר גע־זאָגט. אַ קאַלטער טאָג. ביי אונדז איז איצט ווינטער...

— נישט די קעלט מיין איך.

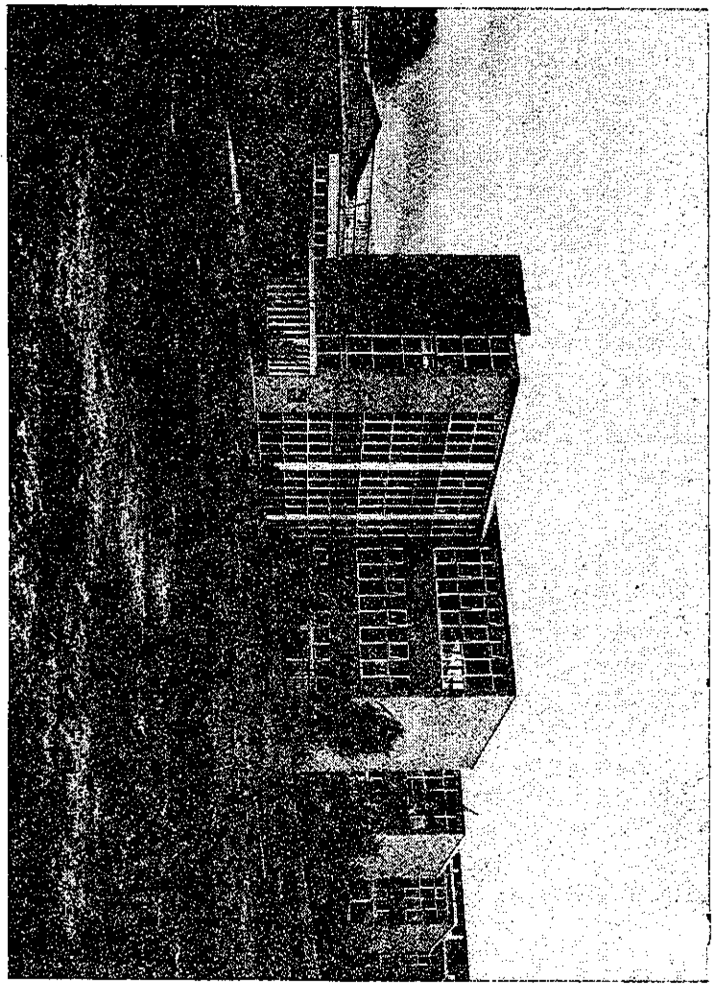

די גרויסע הר־הצופים־שול אין מעלבורן

* * *

לערנט מען אויך יידיש אין „הר־הצופים" — האָב איך געפרעגט דעם דירעקטאָר, אברהם פייגלין.

איך ווער געוואָר, אַז אַרום דעם יידיש־לימוד אין „הר־הצופים" איז געווען אַ קאַמף און דער קאַמף האָט זיך געענדיקט מיט אַ דורכפאַל פון די יידיש־אַנהענגער. די פשרה איז געווען, אַז יידיש זאָל נישט זיין פאַרפליכטנד, מען זאָל לערנען יידיש נאָר אויב די קינדער און עלטערן וועלן עס פאָדערן. דאָס האָט געמיינט דעגראַדאַציע פאַר יידיש. עס האָט געהייסן, אַז די עלטערן האָבן געדאַרפט גיין פאָדערן און קעמפן, אַז די קינדער זאָלן האָבן אַ צוגאָב־לימוד. איז יידיש אַ יתום ביים „הר־הצופים".

איך האָב פאַר מיר אַ זאַמלונג פון תלמידים־אַרבעטן פון „הר־הצופים", אַרויסגעגעבן סוף 1954. זי טראָגט צוויי נעמען — „עכא" אויף ענגליש און „הד הנוער" אויף העברעאיש. צווישן אַ גרעסערער צאָל תלמידים־אַרבעטן אויף ענגליש, געפין איך 8 אַרבעטן אויף העברעאיש און דריי אויף יידיש. מען האָט נאָך דעמאָלט יידיש געלערנט אין דער שול.

וועגן וואָס שרייבן די קינדער אויף העברעאיש? — וועגן מדינת ישראל און ישראל־אַפּיל, וועגן אַ חלום צו וווינען אין ארץ־ישראל, אַז איבערדערציילונג פון אַ העברעאיש ביכל, וועגן אַ טראַנספּאָרט פון אָרענדזשעס פון ארץ־ישראל אין אַנדערע לענדער. זייער העברעאישער לשון איז אַ גאַנץ אָרעמער. וועגן וואָס שרייבן די קינדער אויף יידיש? מיר האָבן דאָ בלויז דריי אַרבעטן. איינע איז וועגן דעם „פּאַרטיזאַנען־הימן". דער תלמיד, מענדל בראַט, פאַרענדיקט זיין פיינע באַשרייבונג אַזוי:

„די צוואה פון דעם דיכטער־פּאַרטיזאַן איז מקוים געוואָרן. מיר זינגען דאָס הייליקע ליד, דעם הימן, אויף פאַרזאַמלונגען, ווו נאָר מיר פאַרזאַמלען זיך. דער דאָזיקער הימן וועט גיין ווי „אַ פּאַראָל פון דור צו דור".

אַ צווייטע אַרבעט איז פון דעם תלמיד מאיר יאַנאָווער וועגן יידיש. ער שרייבט אַזוי:

„איך האָב ליב די יידישע שפּראַך, ווייל אין איר רעדן מיינע עלטערן, אונדזער משפחה, מיליאָנען יידן אין פאַרשידענע לענדער, אין דער גאַנצער וועלט. די יידישע ליטעראַטור איז זייער אַ רייכע. איך האָב געלייענט שיינע לידער פון מאָריס ראָזענפעלד, אברהם רייזען, דערציילונגען פון י. ל. פּרץ און שלום עליכם". דער זעלבער תלמיד איז שטאָלץ מיט דעם, וואָס אין דער „מאַונט סקאָפּוס שול" — „הר־הצופים" שול

אין אויסטראַליע, ווערט געלערנט יידיש און די יידישע ליטעראַטור אַלס אַ לימוד. זיין באַשרייבונג ענדיקט ער מיט אַ פערז:

„אין מאַונט־סקאָפּוס שול
לערנען מיר אַ סך,
ענגליש, פיזיק, יידיש,
העברעאיש און תנ"ך".

די דריטע יידישע אַרבעט איז וועגן פרילינג, פון דעם תלמיד אַרנאָלד שטיינבאַק, אין וועלכער עס ווערט, צווישן אַנדערן, אַזוי געזאָגט:

„איך האָב ליב ווען די זוניקע שטראַלן פאַרגיסן, פאַרפלייצן אונדז אַלע".

אין דעם זעלבן זאַמלהעפט איז דאָ אַן אַרטיקל פון דעם לערער אַ. קלאַג וועגן דער שול. ער שרייבט מיט התלהבות וועגן העברעאיש. ער רופט אויס צו די קינדער און עלטערן: „לערנט עברית!" אָבער קיין וואָרט נישט וועגן יידיש.

ווען די דירעקטאָרן פון דער שול האָבן באַגרינדעט זייער פאַרלאַנג צו באַקומען מיטלען פון דער תביעות־קאָנפערענץ, האָבן זיי געזאָגט, אַז די מערהייט פון די תלמידים זענען זין און טעכטער פון פליטים. יאָ, איך האָב געזען צווישן די תלמידים אַ היפּשע צאָל קינדער פון פליטים, וועמענס עלטערן האָבן זיך שוין גוט איינגעאָרדנט אין אויסטראַליע. איך האָב דאָרט נישט געהערט זייער שפּראַך, נישט געהערט דעם יידישן לשון.

יידן און זייער קולטור־אַרבעט אין אויסטראַליע

דער „קדימה"־זאַל אויף לייגאָן סטריט איז איבערפולט שוין דאָס אַכטע מאָל. עס שטייען מענטשן אויף די טרעפּ און אין קאָרידאָר; און עס זענען נישטאָ קיין פּלעצער. האָט מען דערלויבט זיך צו זעצן אויף דער סצענע. נאָך וואָס זענען געקומען די מענטשן אַהער? וואָס ווילן זיי דאָ הערן?

און מען הערט געשפּאַנט. מען הערט וועגן פינף מיליאָן יידן אין דער גרויסער, ווייטער אַמעריקע, וועגן דער אַלגעמיינער און יידישער אַרבעטער־באַוועגונג, וועגן יידישע פּראָבלעמען און דערגרייכונגען, וועגן דער יידישער ליטעראַטור, מכוח מדינת־ישראל און תפוצות ישראל. עס איז מער נישט קיין איינפאַכער פאַרזאַמלונגס־זאַל. עס מאַכט אַן איינדרוק פון אַ גרויסן פול־געפּאַקטן חסידים־הויז. עס זירט, אין דער שטיל

קאַכט אַ קעסל. עס איז אַ שטילער גערויש פון הערצער — דאָ, אין ווייטסטן ווינקל פון דער וועלט.

ווער איז אָט דער יונגער און מיטליאַריקער עולם אין זאַל, די מענער און פרויען? — אַלע זענען זיי געקומען אַהער געראַטעוועטע פון חורבן פּוילן: דאָס זענען שיריים פון די פּוילישע טישן — פון גער און קוטנע, פון סאַרנע און פּלאָצק, פון לובלין און ביאַליסטאָק, פון וואַרשע און לאָדזש — ביי יעדערן אין קאָפּ און האַרץ אַ געמיש פון זכרונות, פון נאָסטאַלגיע. דאָ זיצן ייִדן, וואָס זענען געקומען פון די דייטשע לאַגערן, פון די סיבירער סטעפּעס, פון טורמעס, פון קאָלד־אויוונס, — געקומען נאָך אַלע זייערע גלגולים און וואַנדערונגען, אין אַ לאַנד, וואָס איז דעמאָקראַטיש, וואָס איז געבענטשט מיט אַ שטאַרקער אַרבעטער־באַוועגונג, וו מען ווייסט נישט פון קיין אַנטיסעמיטיזם. מען איז דאָ געקומען אַ ביסל צו זיך. מער וואַנדערן וועט מען נישט — אַזוי גלויבט מען. מען האָט אויפגעשטעלט נייע משפּחות: עס וואַקסן די דאָ־געבוירענע קינדער — דער אויסלייז פון די, וואָס זענען אַוועק אין די פייערן.

זיצט מען אין זאַל, צוזאַמענגעטוליעטע און מען שעפּטשעט:

— אַזוי ווי אַמאָל ביי אונדז אין לובלין.

— ווי אין בזשעזשין.

* * *

ווער און וואָס איז די „קדימה"? — דאָס איז דאָס צענטראַלע הויז פון די ייִדיש־וועלטלעכע ייִדן. איר אָפיציעלער נאָמען איז: „ייִדישע נאַציאָנאַלע ביבליאָטעק „קדימה". זי איז שוין אַלט 45 יאָר. אירע גרינדער זענען געווען די דעמאָלסט אָראָפּגעקומענע עמיגראַנטן פון רוסלאַנד און פּוילן.

געווען אַ צייט, פאַר דער צווייטער וועלט־מלחמה, ווען עס האָט באַהערשט אַן אַפּאַטיע די מיטגלידער פון „קדימה". זי וואָלט אפשר אונטערגעגאַנגען, ווען נישט די אימיגראַציע פון נאָך דער צווייטער וועלט־מלחמה. איצט האָט די „קדימה" 1,300 מיטגלידער. צו אירע פאַרשידענע אונטערנעמונגען, סימפּאָזיומס, פאַרזאַמלונגען, טעאַטער־פאַרשטעלונגען, קומט דער ייִדיש־רעדנדיקער טייל פון דער באַפעלקערונג.

די „קדימה", וועמענס הויפּט־טעטיקייט איז אויפן געביט פון דער ייִדישער קולטור, איז אויך טעטיק ביי ייִדיש־נאַציאָנאַלע און געזעלשאַפטלעכע ענינים. אַזוי האָט זי, למשל, אָרגאַניזירט פּראָטעסט־פאַרזאַמלונגען קעגן די „ראַבישע מעשים לגבי ייִדן, באַטייליקט זיך אין דעם ישׂראל־קאַמפּיין, פּראָטעסטירט קעגן דער פאַרניכטונג פון דער ייִדישער קול־

טור און די ייִדישע שרייבער אין סאָוועטן־רוסלאַנד, פירט אַ קאַמף פאַר דעמאָקראַטיזירן די ייִדישע געמיינדע — דעם „ייִדישן באָאַרד אָף דעפּיוטיס", אין וועלכן זי האָט אירע דעלעגאַטן.

אין זאַל פון „קדימה" קומען אויך פאָר פאַרזאַמלונגען און אונטערנעמונגען פון די לאַנדסמאַנשאַפטן, שול־קאָנצערטן, מיטינגען פון פאַרשידענע אָרגאַניזאַציעס און פּאַרטייען — „בונד", פרויען־פּיאָנערן, קרוז־קימת. סאָציאַליסטישער קינדער־פאַרבאַנד. אויך געטאָ־יזכּור־אָוונטן.

די „קדימה" האָט אַ טעאַטער־גרופּע אַמאַטאָרן, וואָס פירן אויף פּיעסן אונטער דער דירעקציע פון יעקב ווייסליץ אָדער רחל האָלצער — באַקאַנטע ייִדישע קינסטלער פון פּוילן. שונד־פּיעסן זענען ביי זיי אויסגעשלאָסן. די טעאַטער־פאַרשטעלונגען האָבן אין פאַרגאַנגענעם יאָר באַזוכט 8,950 פּערזאָן.

די „קדימה" האָט פאַרשטייער אין שול־ראַט, וווּ זי פירט אַ קאַמף קעגן דער גרעסטער שול, „הר־הצופים", ווי עס דריקט זיך אויס דער קאָמיטעט פון „קדימה": פאַר אַ „געהעריקער נאַציאָנאַלער דערציאונג": קעגן דעם וואָס דאָרטן ווערט „מינימיזירט נישט נאָר ייִדיש, נאָר אויך העברעאיש": קעגן דעם, וואָס די שול „הר־הצופים" ווערט „ביסלעכווייז פאַרוואַנדלט אין אַן אַלגעמיינער שול, וווּ די ייִדישע שפּראַך שפּילט אַ צווייטראַנגיקע ראָל".

35,780 ייִדן האָבן באַזוכט אַלע אונטערנעמונגען פון „קדימה" אין פאַרלויף פון פאַרגאַנגענעם יאָר — זאָגט מיט שטאָלץ דער סעקרעטאַר פון „קדימה", ל. פרידמאַן, אין זיין באַריכט.

פּרעזידענט פון דער „קדימה" איז דער ציוניסט בן־ציון פּאַטקין, אַ ייִדישער קולטור־מענטש, אַן אָנהענגער פון ייִדיש.

אין קאָמיטעט באַטייליקן זיך אָנהענגער פון פאַרשידענע ייִדישע פּאָליטישע, נאַציאָנאַלע ריכטונגען. איך וועל באַזונדערס פאַרצייכענען די אַקטיווקייט פון די מעלבורנער בונדיסטן אין „קדימה". דער „בונד" האָט אין מעלבורן אַ גרויסע אָרגאַניזאַציע פון איניקע הונדערט מיטגלידער, און אַ יוגנט־אָרגאַניזאַציע; און עס איז וויכטיק זייער אַקטיווע באַטייליקונג אין דער „קדימה". די האַרמאָניע צווישן די פאַרשידענע גרופּן, די קעגנזייטיקע קאָאָפּעראַציע איז די מזל־ברכה פון „קדימה". זאָל דאָס נאָר לאַנג אָנהאַלטן.

צו דער מחנה „ייִדישע ייִדן" דאַרף מען צורעכענען די צוויי וועכנטלעכע צייטונגען: די „ייִדישע נייעס", אונטער דער רעדאַקציע פון י. רובינשטיין, און „די ייִדישע פּאָסט", אונטער דער רעדאַקציע פון נ. שאַיאַק. די צייטונגען שפּילן אַ וויכטיקע ראָל אין ייִדישן לעבן פון לאַנד.

די ענינים פון דער יידישער שול און ליטעראַטור געפינען דאָרט געהעריקע אָפּקלאַנגען. די יידישע צייטונגען צוזאַמען מיט זייערע ענגלישע אויסגאַבן, קומען אַריין אין אַלע יידישע הייזער. מאַטעריעל שטייען זיי אויף די אייגענע פיס.

* * *

פון דער מחנה יידיש־וועלטלעכע יידן וואַקסן אַרויס זייערע וויכטיקסטע אינסטיטוציעס. איך מיין די שולן און די קינדער־גערטנער: פּרץ־שול, פּרץ־קינדערגאָרטן, שלום עליכם־שול, שלום עליכם־קינדערגאָרטן.

די י. ל. פּרץ־שול עקזיסטירט שוין 20 יאָר. ווען דער היינטיקער פאַרוואַלטער פון דער שול, יוסף גיליגיטש, האָט איבערגענומען די פאַרוואַלטונג אין 1938, זענען אין דער פּרץ־שול געווען בלויז 38 קינדער. היינט גרייכט זייער צאָל 250 אין דער שול און 32 אין קינדערגאָרטן. די קינדער קומען אַהין פון 25 פאָרשטעט, אין באַסעס, אין קאַרס — די מערהייט פון יידיש־רעדנדיקע עלטערן.

אין דער שלום עליכם־שול לערנען 160 קינדער, און אין קינדער־גאָרטן — 35 קינדער: צוזאַמען נאָענט צו 200.

אין ביידע שולן לערנט מען מיט די קינדער צוויי טעג א וואָך — זונטיק און מיטוואָך. שבת לערנט מען נישט. מען לערנט פון צוויי מיט א האַלב ביז דריי שעה א טאָג. ביידע שול־אינסטיטוציעס, אויפן נאָמען פון י. ל. פּרץ און אויפן נאָמען פון שלום עליכם, געפינען זיך אין אייגענע בנינים. עס איז געווען מיין מזל אַנצוקומען אין מעלבורן פּונקט דעמאָלט, ווען מען האָט זיך געגרייט צו א גרויסן יום־טוב — צום הנוכת הבית פון דעם נייעם, פּראַכטפולן בנין פון דער פּרץ־שול. עס איז פאַרטיק געוואָרן דאָס שיינע הויז פון גלאָז און שטיין, וואָס טראָגט דעם נאָמען פון דעם קדוש אַרטור זיגעלבוים.

די פּרץ־שול איז בהדרגה געוואַקסן, באַזונדערס די לעצטע יאָרן. מען האָט געמוזט האָבן א גרויס הויז. עמד פון דער פּרץ־שול די עלטערן, די סביבה, די טוער, א מחנה בונדיסטן, מיטן גוטן ברודער און חבר, דעם געוועזענעם לאָדזשער וועבער סילמאַן אין דער שפּיץ האָבן זיך געשטעלט בויען דאָס הויז. מען האָט געבויט מיט דער גרעסטער איבער־געגעבנקייט.

דער בנין באַטרעפט 25,000 פונט. צוזאַמען מיט דעם דערמאָנטן לאָדזשער וועבער סילמאַן איז געווען דער לערער־וועטעראַן פון יידיש־וועלטלעכן שול־וועזן אין ווילנע, יוסף גיליגיטש, אין דער שפּיץ. ער איז קנאַפּע 20 יאָר אין אויסטראַליע.

ווען איך בין געקומען איז דער בנין שוין געווען פאַרטיק. עס האָט מיך געפירט אים זען מיין אַלט־באַקאַנטער חבר פון וואַרשע, בויער פון „אַרט" און שול־עסקן — חיים ראַזענבעס. איך גיי איבער די פּראַכטפולע, ליכטיקע און זוניקע קלאַסן, איבער די זאַלן פון הויז, איבער ביידע גרויסע שטאָקן. איך באַוואונדער דעם גאָרטן, דעם שפּיל־פּלאַץ. איך מאַך שהחיינו.

איז דער בנין ווי דער בנין. דער עיקר אָבער די פולע קלאַסן מיט יידישע קינדער, דער קינדערגאָרטן מיט 3—4־יאָריקע שרעטעלער, זינגנדיקע און טאַנצנדיקע. יידיש לשון קלינגט אַרויס פון אַלע קלאַס־צימערן. איך בין געווען ביי די לימודים פון געשיכטע, ליטעראַטור, יידיש. דער דערמאָנטער יוסף גיליגיטש, מיינער אַן אַלטער חבר פון דער יידישער שול אין ווילנע, האָט מיך געפירט איבער די קלאַסן. צוזאַמען האָבן מיר געשמועסט מיט די קינדער, זיי אויסגעפרעגט, אויסגעהערט, געהערט זייערע דערציילונגען און לידער, זייערע שמועסן, דיסקוסיעס איבער וויכטיקע פראַגן. איך בין געווען אַנטציקט. יוסף גיליגיטש האָט געקוקט מיט טרערן פון פרייד אין זיינע אויגן. איך האָב געפונען נאָר צוויי ווערטער צו זאָגן:

— יישר כחד, חבר יוסף!

איך בין געזעסן אין שפּיל־זאַל פון קינדערגאָרטן — א פּראַכטפולער, רהבותדיקער זאַל, באַגאָסן מיט זון. איין לערערין שפּילט אויף דער פּיאַנאָ, קינדער זינגען און פּליעסקען מיט די הענטלעך און מיט זיי טאַנצט זייער לערערין — צלובה קרישטאַל.

איך געדענק דיך, צלובה פון אונדזער קינדערגאָרטן אין וואַרשע, אויף קאַרמעליצקע גאַס. איך ווייס דיין גאַנג איבער רוסלאַנד, איבער כינע, אזש ביז אַהערצו, ביז אויסטראַליע.

איך בין געווען אין דער שלום עליכם שול. און דאָס זעלבע. אַן אייגענע געביידע. די שול־טוער פּלאַנירן צו בויען אויף איר גרויסן און ברייטן פּלאַץ א נייע געביידע: די אַלטע איז צו קליין; אַלע קלאַס־צימערן זענען פול מיט קינדער.

ווער איז דער פאַרוואַלטער פון דער שלום עליכם שול? דער ווילנער בינע־קינסטלער יעקב ווייסליץ.

עס זענען נישט געווען אין אויסטראַליע גענוג לערערס. האָט מען אויסגעשולט נייע, יונגע, געוועזענע טוער פון דער יוגנט אין פּוילן, תלמידים, וואָס האָבן געענדיקט מעלבורנער יידישע שולן. מען האָט אָרגאַניזירט פּעדאַגאָגישע קורסן. און אַט זענען נייע לערער, וואָס לערנען מיט די קינדער.

די שולן האָבן אַרום זיך אַ גוטע עלטערן־מאַסע. 75 פּראָצענט פון בודזשעט ווערט געדעקט פון שכר־לימוד. אין די זונטיק־פרימאָרגנס זענען די שולן, די גערטנער אַרום די שולן, די וואַרט־צימערן, אַ מין קלוב פאַר די עלטערן. זיי ברענגען די קינדער אין זייערע קאַרס אָדער מיט באַסעס.

איך הער די באַהאַוונטקייט פון די קינדער אין אַן עלטערן קלאַס אין יידישן פאָלקלאָר, אין יידישע פאָלקס־לידער. איך בין אין אַ קינדער־גאָרטן, וווּ עס ווערט געפּראַוועט — דאָס איז אַ מנהג אַזאַ ביי זיי מיט יעדן קינד — דער געבורטסטאָג פון אַ תלמידה. רחלע מיטלבערג איז פינף יאָר אַלט; זענען אַלע געקומען צו איר יום־טוב — תלמידים און לערער.

איך האָב הנאה פון זיין אין קלאַס, וווּ די לערערין איז שולמית שער, אַליין אַ געוועזענע שילערין פון דער ווילנער יידישער רעאַל־גימנאַזיע און איצט אַ לערערין אין דער פּרץ־שול.

איך האָב שוין דערמאָנט דעם חנוכּת־הבית פון דער פּרץ־שול. הונדערטער מענטשן אַרום די ווייס־געדעקטע טישן. עס איז נישט אַ חנוכּת־הבית בלויז פון איין שול. עס איז שמחת תורה פאַר דער גאַנצער יידיש־וועלטלעכער מחנה. איך הער די באַגריסער — די פאָרשטייער פון דער אַלגעמיינער יידישער געזעלשאַפט, אַ פאָרשטייער פון דער ציוניסטישער פעדעראַציע, אָפּגערעדט שוין פון פאָרשטייער פון די לערער, פון די עלטערן, פון „בונד", פון דער יוגנט. איך הער דעם קאָנצערט, די אַרויסטרעטונגען פון די יונגע תלמידים. די אַרויסטרעטונגען ווי די אַרויס־טרעטונגען. די רעדעס זענען געווען האַרציקע. צעשטראַלטע פּנימער. עס איז געווען אַ גרויסער יום־טוב פאַר די יידן אין מעלבורן.

מלך ראַוויטש

„קאָנטינענטן און אָקעאַנען"

(פּונעם „מעשה־בוך פון מיין לעבן")

קאָנטינענטן און אָקעאַנען איז דער טיטל פון דער פאַרנעמיקסטער לידער־זאַמלונג מיינער. זי האָלט 356 זייטן און איז דערשינען אין פאַרלאַג פון די „ליטעראַרישע בלעטער" אין וואַרשע, מיט דער דאַטע 1937.

בשעת איך האָב דאָס בוך צונויפגעשטעלט — האָב איך געוווינט אין אויסטראַליע — דעם קאָנטינענט, וואָס נאָר דורך אַ מינימאַל־שבמינימאַלן צופאַל האָב איך באַקומען מיט אים — מיט אָט דעם קאָנ־טינענט — דעם ערשטן קאָנטאַקט, אָבער זינט דעמאָלט שפּילט ער ממש אַ גורלדיקע ראָלע אין מיין לעבן און אין לעבן פון מיין משפּחה.

כּדאַי צו דערציילן דעם צופאַל — און איך טו עס שוין נישט דאָס ערשטע מאָל, נאָר מען קען פון אים לערנען זייער אַ סך, וויאַזוי עס גייט צו דער סדר פון אונדזער וועלט בכלל און דער סדר פון יעדן יחידס לעבן בפרט, מחמת יעדער יחיד איז דאָך אַ וועלט, און נישט נאָר אַ וועלט פאַר זיך, נייערט טאַקע די גאַנצע וועלט...

הערט־זשע דעם צופאַל, קליין ווי אַ מאַנדל — און די רעזולטאַטן פאַר מיר — גרויס ווי דער כּדור הארץ... בין איך אַמאָל געשטאַנען אין ביוראָ פון דער צענטראַלער יידישער שול־אָרגאַניזאַציע אין וואַרשע, דער „ציש"א", נאַוואָליפּקי 41, וווינונג 6 — פאַר וועלכער איך האָב שוין, אין יאָר 1931, דורכגעפירט דערפאָלגרייך אַ געלט־קאַמפּאַניע אין דרום־אַפריקע, און איך האָב געבעטן: שיקט מיך ערגעץ, שיקט מיך ווידער, איך וועל ברענגען גוטע רעזולטאַטן! האָט מיר חיים שלמה קאַזשדאַן — דער דעמאָלטיקער פאַרוואַלטער פון „ציש"א" — געזאָגט: — אָבער וווּ זאָלן מיר אייך שיקן? אין אַפריקע זענט איר שוין געווען און אין דרום־אַמעריקע איז ערשט נישט לאַנג אונדזער שליח געווען. האָב איך געזאָגט: אויסטראַליע! האָט קאַזשדאַן נאָכגעקוקט און געזען, אַז די „ציש"א" האָט בכלל נישט קיין אַדרעסן אויף דעם פינפטן קאָנטינענט. און צו די אויסטראַלישע יאַהודים וועלן נישט אָפּעלירן די אידעאַלן פון